

- Lütfi Sunar (Ed.), *Türkiye’de Toplumsal Değişim*, Ankara: Nobel Yayınları, 2014, 366 s.

Değerlendiren: Mahmut H. Akın*

Sosyolojinin en temel ilgi alanlarından birisi toplumsal değişme konusudur. Sosyoloji tarihine referansla bağımsız bir disiplin olarak sosyolojinin bizatihi toplumsal değişimin bir ürünü ya da sonucu olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Modern toplumu analiz etmek için ortaya çıkan sosyoloji, coğrafi keşifler, Rönesans ve Reform hareketleri, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi gibi tarihi değiştiren olayların dolaylı sonuçlarından birisidir. Geleneksel toplum yapılarının alt üst olması, ekonomik, siyasi, dinî, ailevi hemen her alanda söz konusu alt üst oluşun işaretlerinin görülmesi, sosyolojinin asıl meselesinin toplumsal değişme olduğunu, en azından sosyolojinin açıklama amacında olduğu şeylerin toplumsal değişme ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Öyle ki Fransa’da olduğu gibi Türkiye’de de toplumsal değişme sosyoloji dolayısıyla kontrol edilmeye çalışılmıştır. Hatta Türkiye’de sosyoloji, bizatihi toplumsal değişmeyi kontrol etmek ve istenilen yönde sürdürmek için aracı bir disiplin olarak görülmüştür. Türkiye’nin yüzyılın başındaki değişimi ile ilgili önemli tartışmalarda kurumlaşma aşamasındaki sosyolojinin rolü küçümsenemez.

Değişimin istenmedik sonuçlarının üstesinden gelinebilmesi için toplumsal ilişkileri analiz edecek ve topluma düzen verecek bir bilim ihtiyacı dolayısıyla sosyolojiye başvurulmuştur. Sosyolojinin bilimsel bir disiplin olarak gelişmesinin değişim gerçekliğine temelden bağlı olduğu söylenebilir. Buna bağlı olarak Batı Avrupa ve Amerika’daki sosyoloji geleneklerinde önemli bir değişme sosyolojisi literatürü ve teorisi gelişmiştir. Her ne kadar Türkiye’deki sosyolojinin temelinde toplumsal değişme ve sosyoloji arasındaki ilişkinin bulunduğu tespit edilse de toplumsal değişme literatürünün yeterli bir halde olmadığı konuyla ilgililerin malumudur. Öyle ki yakın döneme kadar Türkiye’nin pek çok farklı üniversitesinde binlerce öğrencinin eğitim aldığı sosyoloji bölümlerinde genelde toplumsal değişme; özelde ise Türkiye’de toplumsal değişme konularında derli toplu bir kaynak eserden bahsetmek mümkün değildi. Toplumsal değişme konusundaki eserlerden bir kısmı sadece Batı literatürü açısından konuyu ele almakta ve teorik tartışmaları sunmakla sınırlı kalmaktadır. Bazı eserler ise geçmişte kalmış, bugün takip edilmeyen paradigmalara göre yazıldıkları için yetersiz kalmıştır. Diğer taraftan farklı alt boyutlar dolayısıyla farklı konu başlıkları altında Türkiye’de toplumsal değişme konusunu inceleyen bir kitaptan da bahsetmek mümkün değildir. Halbuki Türkiye’de herhangi bir konuyu ya da meseleyi çalışan bir sosyal bilimcinin yakın dönemde Türkiye’de yaşanan genel toplumsal değişme ile ilgilendiği konu arasındaki ilişkiye odaklanması kaçınılmazdır. Böylece farklı konularda yapılmış çalışmaların oluşturduğu dağınık bir literatür oluşmuştur. Ayrıca bu çalışmaların toplumsal değişme konusuna referansla yapılmasının yanında doğrudan toplumsal değişme konusuna odaklanmadıkları da belirtilmelidir. Çünkü bu çalışmalar, değişimin izlerinin sürüldüğü çalışmalardır.

Lütfi Sunar’ın editörlüğünde Nobel Yayınlarından yayınlanan *Türkiye’de Toplumsal Değişim* başlıklı derleme kitap çalışması, doğrudan Türkiye’de toplumsal değişme konusuna odaklanmış bir çalışmadır. Kitap, toplumsal değişme konusunda teorik tartışmaları içermekle birlikte genel olarak toplumsal değişmeyi farklı konular bağlamında ve alt başlıklarla incele-

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.
DOI: dx.doi.org/10.12658/human.society.5.9.D0101

mektedir. Kitabın içeriğini toplumsal değişme bağlamında nüfus, kentleşme, kırsal ekonomi, çalışma hayatı, tüketim, toplumsal hareketler, siyaset, din ve değerler konularını çalışmış akademisyenlerin hazırladıkları makaleler oluşturmaktadır. Çalışma, pek çok konu üzerinden Türkiye'deki toplumsal değişme meselesine odaklandığı için sosyal bilimlerin farklı alanlarında çalışanların da faydalanabileceği bir derlemedir.

Belli konulara odaklanmış derleme kitap hazırlama konusunda Avrupa'daki ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki akademisyenlerin bir kısmının böyle bir kültüre sahip oldukları söylenebilir. Alanında uzman akademisyenlerin editörlüğünde hazırlanan "handbook" adı verilen derlemeler, özellikle hazırladıkları alanlarda kaynak kitaplar olarak dikkat çekmektedir. Türkiye'deki derlemelerin bir kısmında Batıdaki derlemelerin aksine birbirleriyle bütünlük arz etmeyen ve bir araya getirilmiş metinler dikkat çekmektedir. Lütfi Sunar'ın çalışmasının bu açıdan oldukça profesyonel olduğu söylenebilir. Kitap hazırlanırken konu başlıklarının seçimi, yazıların içeriği ve üslubu gibi konularda özenli bir editörlük yapıldığı dikkat çekmektedir. Kitabı oluşturan bölümler, format olarak bu konularla ilgilenecek her aşamadan akademik ilgililer hesap edilerek hazırlanmıştır. Her bir bölümde konuyla ilgili kısa okuma parçaları tablo içinde gösterilmiş, makalenin sonuna hem "temel kavramlar" sözlüğü, hem de ileri okuma önerileri listesi eklenmiştir. Derleme, lisans öğrencilerine hitap eden didaktik bir kitap olmasının yanında akademik araştırma yapanlara da hitap etmektedir.

Kitap, konu başlıkları itibarıyla genel toplumsal yapı ve temel kurumların değişmesi üzerine odaklanmış bir çalışmadır. Genel olarak konuların ele alınışında ve tartışılmasında makro sosyoloji anlayışı temel alınmıştır. Toplumsal değişme gibi bir konu, bireyler arası etkileşim, davranışlar, zihniyetler ve semboller üzerinden mikro çalışmalar dolayısıyla farklı boyutlarıyla da çalışılabilir. Ancak *Türkiye'de Toplumsal Değişim*, bir araştırma kitabı olmasının yanında ders kitabı olarak da hazırlandığı için özel olandan çok genel olana dair açıklama yapma iddiasındadır.

Kitabı oluşturan bölümlerin çoğunun başlığında değişim yerine dönüşüm kavramı kullanılmıştır. Sosyal bilimler literatüründe değişim ve dönüşüm kavramlarının farklarına ve benzerliklerine vurgu yapılmaktadır. "Değişme" ya da "değişim" kavramının "dönüşüm"ü de kapsamı ve genel bir vurguya sahip olması dolayısıyla kitabın başlığında "değişim"in tercih edilmesinin yerinde olduğu kabul edilebilir. Yine de teorik kısımda özellikle Türkiye özelinde yapılan bir toplumsal değişim çalışmasının ister istemez özel konularda sıkça "dönüşüm" üzerinden açıklamalarda bulunacağı belirtilebilirdi. Kaldı ki kitabı oluşturan yazıların çoğunun başlığında dönüşüm kavramının haklı olarak tercih edilmesi de bu durumu göstermektedir.

Kitabın değinilmesi gereken önemli özelliklerinden birisi de eleştirel üslubudur. Batıda üretilen pek çok değişme modelinin Türkiye'deki toplumsal değişmeyi açıklamada teorik olarak çıkmaza girmesi metinlerde değinilen konular arasındadır. Çalışma, bu yönüyle de daha önceki toplumsal değişme odaklı çalışmalardan ayrılmaktadır. Birbirlerine yakın dönemlerde yayınlanan Emre Kongar, Mübeccel Kıray ve Orhan Türkdoğan'ın telif toplumsal değişme çalışmalarından farklı bir yerde durmaktadır. Kitabı oluşturan bölümlerde özellikle Batılı teorik yaklaşımları Türkiye'deki değişim sürecini açıklamak için temel alan çalışmaların muhasebelerinin yapıldığı dikkat çekmektedir. Kitapta Türkiye'deki sosyal yapı araştırmaları için ayrı bir bölüm oluşturulmuş, Türkiye'deki toplumsal değişme konusundaki

katkıları için müstakil bir bölüm ayrılmamıştır. Yine de bu bölümün yapısal durumu analiz etmek için değişme konusuna bağlı olarak ele alındığı belirtilmelidir. Makaleler içinde değişme konusuna vurgu yapan geçmiş çalışmaların eleştirel bir üslupla değerlendirildiği de dikkat çekmektedir.

Türkiye’de yapılan hemen her araştırmada toplumsal yapının hızla değiştiğine sürekli vurgu yapılmaktadır. Ancak diğer taraftan hâlâ bu hızlı değişimi özellikle de değişme sosyolojisi açısından tahlil eden çalışmaların çok yetersiz olması da ilginç bir durumdur. *Türkiye’de Toplumsal Değişim* adlı derleme, bu tespitlere referansla söylenecek olursa, alanında önemli bir katkıdır. Kitabın yeni bir baskısı için eğitim ve cinsiyet rollerinin değişmesi gibi iki temel konunun bölüm olarak kitaba dahil edilmesi derlemenin genel formatına ve ana başlığa uygun olabilir. Türkiye’de bugüne kadar yapılmış olan ve doğrudan değişme konusunu işleyen çalışmaların eleştirel bir tahlilinin yapılması da ayrıca bir katkı sağlayabilir. Mevcut haliyle bile kitabın özellikle farklı sosyal bilim alanlarında eğitim alan lisans ve lisansüstü öğrenciler ile çalışan akademisyenler için hem ders kitabı hem de bir araştırma kitabı olarak önemli bir karşılığı vardır. Çünkü Türkiye’de toplumsal değişimin kaynakları ve sonuçları göz önünde bulundurulmaksızın sosyoloji yapmak mümkün değildir. Ayrıca derlemenin farklı konularda farklı alanlardan çalışan sosyal bilimciler için de önemli bir kaynak eser olduğu söylenebilir. Şüphesiz en önemli katkılar iktisat, ilahiyat, siyaset bilimi gibi alanlardan akademisyenlerin kendilerini ilgilendiren metinlere geri dönüşleri ve yaptıkları eleştirilerle sağlanabilir.